

Доц. д-р Екатерина Дамянова
Богословски факултет
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
София 1000, Пл. „Св. Неделя“ 19

email: damyanova@theo.uni-sofia.bg
Tel. +359 2 9890115/ 19

Регистрирана в РАС на НАЦИД по ЗРАСРБ

03.09.2024 гр., София

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Екатерина Атанасова Дамянова
на дисертационния труд на Ивана Пешич

на тема:

„Преводачески трансформации в съвременни преводи на библейски текстове“
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално
направление „Филология“ – шифър 2.1.
Научна специалност „Теория и практика на превода“

Основанието ми за участие в Научното жури се базира на заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ № 1335 от 17.07/2024 за определяне на състав на Научното жури в съгласие със Закона за развитие на академичния състав в Република България

1. Информация за дисертантката

От биографската справка става ясно, че в периода 2018 – 2021 г. Ивана Пешич е докторант в редовна форма на обучение в катедра „Славистика и балканистика“ при Филологическия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“ Благоевград, с научен ръководител доц. д-р Светла Томанова в ПН 2.1 „Филология“. Дисертантката е завършила бакалавърска и магистърска степен във Филологическия факултет на същия университет. Освен преводаческите ѝ способности в приложната лингвистика, като преводач по английски и руски език, Пешич извършва проучвания върху езика и лингвистиката в глобалния свят.

2. Обща характеристика на дисертационния труд

Предложеният дисертационен труд проследява историческото развитие на преводната библейска традиция, като акцентира на съвремените преводачески трансформации в новите европейски преводи на библейски текстове, и по-специално

преводите на Библията на новобългарски език. Процесът дава възможност да се проследи как многобройните преводи на Свещ. Писание във времето влияят върху общото развитие на преводаческата дейност и теорията на превода.

Проблематиката за съвременни преводи на библейски текстове е от непреходно значение, тъй като няма книга в световната литература, която да привлича вниманието на преводачите повече от две хиляди години и която да е претърпяла толкова много преводи на стотици езици. В това се състои и **актуалността** на дисертационния труд, който обръща внимание на историческия и филологическия анализ на различни преводи на Библията в сравнение с оригинала, който анализ показва многообразие от проблеми, които са разрешени в историята, но са и актуални и се разглеждат до днес от теорията на превода.

Дисертацията е насочена към проследяване на историческото развитие на библейските преводи от позицията на натрупания до първата четвърт на 21 век опит.

Според автора на изследването „Ако се приеме, че Библията първоначално обхваща всички литературни жанрове, които срещаме в световната литература, тогава е възможно цялата световна литература да се разглежда до известна степен и като преводни акценти“ (стр. 4).

Хронологичната рамка на дисертацията обхваща три периода – древен, среден и модерен, в които се очертават по-главните тенденции в традицията на превода и проблемите, които той повдига в един дълъг период от трети век пр.Хр до наши дни.

В **методологично** отношение и подход на изследването дисертантката използва комплекс от методи – историко-граматичен, текстова критика, литературна критика, езиков анализ, критика на формите и жанровете, анализ на документи и архивни единици.

Дисертационният труд отговаря на изискванията за обем (122 стр.) и структурираност на текста. Включва Увод (стр. 4-10), три глави (стр. 11-107), Заключение (стр. 108-109) и Използвана литература (стр. 110-122). Научният апарат към текста се състои от 241 бележки под линия.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Уводът (стр. 4-10) проследява основните характеристики на превода, като формулира поредица от определения, за които се намират примери в преводите на Свещ. Писание.

В дисертационния труд се застъпва мнението, че в съвременните условия преводите на библейски текстове изпълняват важна цивилизационна мисия в историята на културното развитие на човечеството, а библейските преводи влияят и формират съвременната книжовна култура. Тези преводи служат не само за разпространение на

християнските идеи, но стават основен инструмент за формирането на нови книжовни езици (стр. 4).

От една страна се подчертава мисионерския характер за появата на преводите, но от друга се отчита и необходимостта от осъвременяване на езика, възможност за достъпност на текста до съвременните читатели, особено след откриване на книгопечатането. Обръща се внимание на фрагментацията на преводите по функционални или икономически причини (стр. 6) и се очертават етапите в преводаческия процес.

Изследването се спира на проблема за превода, като в случая дисертацията нагледно доказва ползотворността на интердисциплинарния подход в изучаването на библейските преводи.

От историята на изследванията става ясно, че проучването на опита на предишни преводачи показва, че много от съвременните проблеми на теорията на превода са повдигани многократно в историята, без това да получи окончателно разрешение.

Задачите определят изложението на дисертацията, която е добре структурирана в три логически свързани глави, които Пешич развива балансирано.

Първа глава (стр. 11-41) има обзорен характер и проследява появата на библейските книги, език на написване, каноничния състав на библейския сборник и предпоставките за появата на първите преводи и рецензии на Свещ. Писание.

Спирайки се на съдържанието на библейските книги и тяхното групиране на исторически, пророчески и поучителни, дисертантката очертава и различни жанрови характеристики на старозаветните и новозаветни текстове (стр. 12-14).

Обръща се внимание на въпроса за забраната на четенето, тълкуването и превода на Свещ. Писание (стр. 15-18).

В параграф I.5.2. се разглеждат запазени еврейски текстове, като **от първостепенна** важност се посочват откритите при археологически разкопки през 1947 г. свитъци в Хирбет Кумран (на западния бряг на Мъртво море), които съхраняват датирани в периода III в. пр-Хр. – I век сл.Хр. ръкописи (стр. 18).

В търсене на отговор на въпроса: как е запазено и препредадено съдържанието на старозаветния библейски-еврейски канон до наши дни, се посочват някои практики за съхраняване интегритета на текста (стр. 19).

Освен ръкописите от Мъртво море, Ивана Пешич изброява някои по-късни пергаментни свитъци и кодекси от X в., които съдържат фрагменти от еврейската Библия.

Заслужено внимание се отделя на първия превод на Свещ. Писание на гръцки език - Septuaginta, който възниква през III в. пр.Хр. за нуждите на Александрийската юдейска община (стр. 22-29). От важност, наред с по-късно появилите се преводи, е именно проследяването на традицията на Септуагинта, която се ползва при цитиране,

тълкуване и превод в раннохристиянската и светоотеческа традиция. Появата на християнството довежда до реакция към този превод от страна на юдейската община и появата на нови преводи на гръцки език, които също намират място в изложението на разглежданата глава.

Представен е и обзор на гръцките рецензии на Septuaginta, където е важно да се спомене рецензията на св. мъченик Лукиан (+311), чиито текст добива широка употреба в целия православен Изток, особено в Цариград и Антиохия. Изследователите считат, че именно тази рецензия лежи в основата на старобългарския превод на Свещ. Писание, извършен от св. св. Кирил и Методий.

В първа глава се проследяват и библейски преводни традиции в различни езици през ранното християнство и Средновековието между III-VII в. (стр. 36-40).

От една страна, поради мисионерските си цели, преводът на библейските книги отразява разпространението на християнството, а от друга може да се проследи как многобройните преводи на Библията във времето влияят върху общото развитие на преводаческата традиция.

Обследването на застъпените въпроси Пешич извършва прецизно и критично при привеждането на различни частни изследователски мнения.

Във **втора глава** (стр. 42-69) фокусът сполучливо е насочен към Българските преводи на Библията и предлага обзор на писмените паметници от IX-XIX в.

Основавайки се на библейско-богословски съображения, докторантката счита за необходимо да проследи генезиса и значението на мисионерското възвестяване от св. Братя, старобългарските и новобългарски преводи и издания на Библията.

Извършеният през IX в. превод от гръцки език по текста на Septuaginta от славянските просветители св. св. Кирил и Методий се разглежда във връзка с характера на преводната традиция и авторитет на гръцкия превод, разгледани в предходната глава на дисертацията.

Пешич очертава времепоявата на първите славянски преводи и мястото на тяхното извършване, език и изходен текст, обем и етапи в преводната дейност, както и състав на преведените книги. Подчертава се уникалността на старобългарския превод, който преодолява триезичната ерес и става основа за изграждане на българската и славянските култури.

Проследена е и съдбата на превода след неуспеха на Моравската мисия и идването на учениците на св. Братя в България и неговото състояние в периода на Първото и Второто българско царство.

По силата на историческите обстоятелства старобългарският текст на библейските и богослужбни книги преминава извън границите на България. Изследването на

съдбата на превода обхваща въпроси, свързани не само с историята на библейските текстове, но и с историческият контекст на фона на който те възникват.

В началото на Българското Възраждане старобългарската рецензия на Кирило-Методиевият превод преминава у нас в руска редакция под названието „Църковно-славянска Библия“. Постепенното отдалечаване на българския говорим език от структурата и лексиката на църковнославянската езикова форма поражда необходимостта от обновяване на библейския превод на говорим български език.

Разделът „Новобългарски преводи на Библията“ (стр. 43-55) проследява, въз основа на извори, предпоставките за появата на нови преводи на Свещ. Писание и преводните традиции през XIX в. Описани са библейските преводи на новобългарски език инициирани от Британското и чуждестранно библейско дружество.

Специално внимание в тази глава е отделено на историческите и изворни сведения за възникването на новобългарския превод на йеромонах Неофит Рилски на Новия Завет. Принос в тази глава е езиковият и структурен анализ на ползваните в новозаветния превод изрази, думи и езикови конструкции (стр. 62-95). Прецизно са описани архивни материали от НЦИАМ София.

Реакцията от страна на Св. Синод на БПЦ към разпространението на налични вече протестантски библии на новобългарски език довежда до предприемането на превод на Библията, който да обслужва духовния и богослужебен живот на православните християни. Със Синодалния превод от 1925 г. се решава и проблема с липсата на част от каноничните книги в новобългарския протестантски превод.

Църковният текст разкрива своята генетична принадлежност към древните преводи, извършени на базата на Septuaginta, което подчертава авторитета на този български превод.

В **третата глава** (стр. 69-107) на дисертационния труд подробно е представен изследователският опит в издирването и описанието на архивни единици от архива на акад. д-р Иван Гошев (1896-1965), свързани със сложната и продължителна работа над Синодалния превод на Стария и Новия Завет на Свещ. Писание на новобългарски език.

Изследваните архивни единици в контекста на дисертацията са 72 броя и съдържат кореспонденция, бележки, изводи и разсъждения, цитати от преса и протоколи във връзка с новобългарския превод на Библията от Св. Синод в периода от 1898 до 1926 г. Тези бележки от архива на учения, разгледани в настоящата глава, съставляват основната част от дисертационния принос. Проучването на тази документална част от архива на акад. Гошев е извършено и се представя за първи път в този контекст. Историко-документалните архивни единици относно българския Синодалния превод във фонда досега не са били предмет на проучване и публикуване.

Още един от приносните моменти на изследването е, че това става в навечерието на честванията на 100-годишнината от отпечатването на превода.

В **Заключението** (стр. 108–109) са изброени основните изводи въз основа на проведените анализи, които дават отговор на поставените в Увода въпроси. Работата недвусмислено преодолява традиционното противоречие и противопоставяне: от една страна - на консервативното схващане, че никой няма право да променя каквото и да било в Свещеното Писание, а от друга страна – фактът че съществуват различни варианти и версии на преводи на библейски текстове.

Проследеното в дисертационния труд развитие на библейските преводи и в частност на българските преводи на Библията от Х в. до ХХ в. показва динамиката в усъвършенстването на превода.

Изводите напълно отговарят на направените обобщения към отделните глави от изложението. Заложени са и насоки за бъдещи изследвания.

Използваната литература (стр. 110-121) е цитирана коректно в съчинението и обхващаща голям масив от публикации (183 заглавия на кирилица и латиница). Същата е достатъчна в изворово, информационно и интерпретативно отношение.

Предложената дисертация има положителни моменти и е резултат на старателен подход към поставените цели. Добросъвестно показвайки добри лингвистични умения, дисертантката се спира на вариантите в различните реконструкции на библейските преводи, анализира отделни понятия и идейни равнища на текста. Трудът свежда до читателите съвременни постановки и постижения в областта на лингвистичните и библейските изследвания. В предложените многобройни изяснения, мнения и хипотези на различни учени, личният избор на дисертанта би могъл да се застъпи в по-голяма степен.

Ивана Пешич е усвоила и разкрива добри изследователски и аналитични умения. Езикът и стилът на изследването са ясни. В техническо отношение текстът е четивен.

4. Бележки и препоръки

Отчитайки достойнствата на предложения труд и несъмнените усилия на дисертанта по неговото съставяне, бих искала да направя някои критични забележки към текста като цяло:

1. Бих препоръчала отделните глави и подточки към тях да се изведат в съдържание към текста, което несъмнено ще улесни читателя в търсенето на разгледаните в изложението проблеми.

2. Следва да се добави и предговор към дисертацията
3. Добре би било в Увода да се формулират по-отчетливо **обектът, предметът, тезата и основната хипотеза** на изследването.
4. Необходими са някои терминологични уточнения като напр.: „древноеврейски“ масоретски превод и текст (срв. стр. 25, 31 и др). Огласяването на библейски-еврейския текст, т.нар. масора, приключва едва XI век.
5. Осъвременяване на някои данни и статистики (срв. стр. 44).
6. При отпечатването на дисертационния труд, препоръчвам да се отстранят някои правописни и технически неточности.

5. Приноси

Приемам и адмирирам изредените приноси от докторантката.

Трудът има неоспоримо практико-приложно значение: може да се разглежда както като строго научен труд, така и като обучителен ресурс и за ползване от по-широк кръг читатели.

Материалите, представени за процедурата, отговарят на изискванията на ЗРАС и правилника към него. Авторефератът отразява коректно най-важните моменти от научното изследване и неговите резултати.

Дисертантката има 2 научни статии по темата на дисертационния труд и изпълнява минималните национални изисквания.

6. Заключение

Всичко положително, казано до тук, ми дава основание да дам положителна оценка на дисертационния труд на Ивана Пешич. Ще гласувам с „Да“ за присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ по филология на Ивана Пешич по професионално направление 2.1. Филология. Научна специалност „Теория и практика на превода“

Нямам съвместни публикации, проекти или друг вид конфликт на интереси с автора.

Регламент на (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27.04.2016г.

Рецензент: доц. д-р Екатерина Дамянова